

УДК 821.161.2.09

Оксана САВЕНКО

**РЕЦЕПЦІЯ БІБЛІЇ У ЗБІРЦІ «ТАЄМНА СПОВІДЬ»
М. ХОМИЧЕВСЬКОГО**

У статті на прикладі деяких поезій зі збірки «Таємна сповідь» М. Хомичевського розкрито художнє осмислення поетом канонічного тексту Біблії. Автор вдається до біблійних алюзій та ремінісценцій, трансформуючи біблійні сюжети у поетичні образи та мотиви, притаманній його ранній творчій манері. З'ясовано, що М. Хомичевський найчастіше звертався до сюжету Воскресіння Христового, яке розкриває трагічне завершення життя Ісуса та його воскресіння для вічного життя.

Ключові слова: Біблія, літературна трансформація, алюзія, ремінісценція, символ.

М. Хомичевський знаний насамперед у науковій літературі як класик українського перекладу. Як знавець багатьох мов, він за своє чимале життя спромігся зробити переклади славнозвісних «Іліади» та «Одісеї» Гомера, а також творів Платона, Софокла, Й. Гете, Р. Бернза, О. Пушкіна, А. Міцкевича та ін.

М. Хомичевський також відомий і як поет, автор сонетів, які, за свідченням Дмитра Павличка, не вирізнялися високою поетичною вартістю: «На жаль, у сонетах він виявився слабшим за свого вчителя Миколу Зерова і за свого друга Миколу Рильського. Але, мабуть, захоплення класикою було дуже сильним у тодішнього Бориса Тена, і якщо від того захоплення послабилась його власна поетична творчість, то з тієї ж причини зросла-таки його перекладацька, на античний світ скерована сила» [2, с. 10]. Але хибно було б думати, нібито поетичний дар відомого перекладача не був значимим і художньо цінним. Зокрема, вірші М. Хомичевського друкували в періодичних виданнях за життя, була видана одна поетична збірка «Зоряні сади». Після смерті поета його поетичний доробок був надрукований у збірках «Жадань і задумів неспокій», «Скороминущих років буревій», «Таємна сповідь». Поезії, які ввійшли до цих збірок, посідають особливе місце в історії українській літературі.

Постановка проблеми. Малодосліджуваною в українському літературознавстві досі залишається так звана духовна лірика М. Хомичевського. Першим із науковців, хто відкрив його вірші на релігійну тематику, був Григорій Зленко, який опублікував статтю «Малознаний Борис Тен» у журналі «Київська старовина» в номері 4 за 1993 рік. У цій статті, власне, подавалася інформація про

ще не відомі поезії М. Хомичевського, які були надруковані в журналі «Церква і життя» й підписані псевдонімом **А. Ленський**. Г. Зленко на основі текстологічного аналізу робить висновок, що під псевдонімом **А. Аленський** ховається сам М. Хомичевський. Думки вченого підтримали А. Жив'юк (стаття «Борис Тен, якого ми не знаємо») та В. Єремєєв (стаття «Несподіваний Борис Тен»).

Достеменно відомо, що М. Хомичевський міг бути автором духовної лірики, адже з біографічних даних про життя поета відомо, що він був людиною глибоко віруючою. Народився в сім'ї священника, знав досконало Боже слово. Коли підріс, обрав професію свого батька: вступив до Клеванського духовного училища, а згодом – до Волинської духовної семінарії. Був висвячений у сан священника, служив настоятелем спочатку Київського Софіївського собору, а в 1928 році став настоятелем храму Петра та Павла в Києві. Саме в чині настоятеля духовної обителі М. Хомичевський друкує духовні вірші в православному журналі «Церква й життя», співробітником якого й був.

Саме Г. Зленко, опрацювавши архів обласної державної наукової бібліотеки Української автокефальної церкви 20-х років ХХ ст., виявив у журналі «Церква і життя» (1927 – 1928) ряд матеріалів підписаних протоієреєм М. Хомичевським – «Історія свята Водохреща в зв'язку зі святом Різдва Христового», «Старокатолицтво й православ'є» та ін. Серед публікацій у журналі виявлено ряд його поезій, а саме: «У далечинь...», «Ой, при дорозі хрести..», «Великдень», «Уже ланами рунь зазеленіла...», «Іманну-ель», «Не благання..» та ін. У 90-х роках ХХ ст. було видано збірку раніше не опублікованих творів під назвою «Таємна сповідь», до якої й увійшли поезії духовні й зорганізовані в цикл «Літургія».

У радянському та сучасному літературознавстві немає наукових розвідок, у яких інтерпретації піддавалася б лірика М. Хомичевського на релігійну тематику. Власне, це одна з перших спроб осмислення художньої специфіки поезій, джерелом яких була Біблія.

Мета і завдання – виявити джерела духовної лірики М. Хомичевського, з'ясувати різновиди літературної трансформації канонічного тексту в поетичних творах, форми їх імплантації на рівні сюжетів, образів та символів.

Виклад. Власне, у духовній ліриці М. Хомичевський імплантував біблійні сакральні сюжети, творчо осмислюючи їх, надавав їм поетичної форми зі збереженням канонічних кодів. У вірші «Уже ланами рунь зазеленіла...», прославляючи Воскресіння Христове, поет подає ремінісценцію на євангельську легенду про воскресіння і вознесіння Ісуса Христа:

Отак колись давно,

Колись Христа розп'ятого гробниця

Розквітла в Воскресіння знамено [4, с. 19].

Воскресіння для автора – це алегорія відродження не тільки Ісуса Христа, а й землі:

А сонце ген як високо взяло –

Водить веснянки кличе за село

Левада, що в снігу ще вчора мліла [4, с. 19].

Пантеїстичне прочитання євангельської історії концептуально близьке творчій манері М. Хомичевського, воно втілене в поетичній формі взаємозв'язку природного і божественного. У цьому вірші є ще одна ремінісценція біблійного походження провіщення Ісусом своїм учням про його майбутню смерть і воскресіння через образ зерна пшениці:

Бо диво дивне! З під землі зотліла
Пшениця в ніжне проросла стебло,
І нахиливши стружене чоло,
помислив сіяч: Дивна Божа сила.
Якбине зогнила в землі пшениця,
Без плоду залишилося б зерно» [4, с. 19].

Джерелом цих поетичних рядків є Євангеліє від св. Іоана: «Пшеничне зерно, коли не впаде на землю і не завмре, залишиться сам-одне; коли ж завмре, то рясний плід принесе (Іоан, 12:24). Канонічний текст набуває притчового та алегоричного характеру, що тлумачиться як необхідність страждань і смерті для майбутнього воскресіння. Таку семантику на себе й переймає фрагмент із вірша.

У поезії «Ой, при дорозі хрестихилилися..» актуалізується алюзія:

Хрести придорожні
Руки до неба здіймали,
За людей
З серцем порожнім

Давалися в жертву» [4 с. 20], яка натякає на євангельський сюжет про розп'яття Ісуса Христа, а ключем до цієї алюзії є метафора хрести подорожніх, що «давалися в жертву». Трохи далі цей натяк уточнюється: «за людей, серцем порожніх». За євангельським сюжетом, саме Ісус Христос є жертвою, він жертвує власним життям заради спасіння людей грішних. У поетичному тексті виділяється символ хреста (на якому розп'яли Ісуса), який має не тільки символічне значення, а й належить до архетипних образів. Хрест (у християнстві), його вертикальна частина тлумачиться як життя земне, швидкоплинне. Так і муки на хресті Ісуса Христа тимчасові, жертвні, а царство небесне, яке обіцяне йому, вічне, безсмертне. «Святий безсмертний» [4, с. 20] – так М. Хомичевський звертається до Ісуса з проханням: «помилуй нас!» (звернення тричі звучить у тексті з певною сакральністю).

У наступній поезії зі збірки «Таємна сповідь» «Великдень» постає картина із сюжетом про вознесіння Ісуса Христа. Це ремінісценція з біблійного тексту, сюжет якої представлений у євангеліях. «Великдень» зітканий із символів та відгадок, які таяться в канонічному тексті. М. Хомичевський, як мазками фарби, словами вимальовує картини, які співвідносні з подіями священного писання: «на голі скелі» [4, с. 23] – саме в скелі був гроб Ісуса («в гробі, що в скелі був висічений» (із Луки 23:53); «блакитними крилами хтось» [4, с. 23] – декодується як янгол біля тіла Ісуса в печері (у євангелії від Марка вказано: «зійшов Ангел Господній» (16:5)); «хто ж це, хто ароматами сліз приніс Христові? – це ремінісценція з двох євангелій від св. Марка та від св. Луки про Марію, яка разом жінками прийшла до гробу свого сина намастити його «пахощами» (тому М. Хомичевський «просякає» сльози жінок ароматами).

У поезії «На благання овеці..» постають образи овець та Владаря, які формують символічний біблійний контекст. Власне, це алюзія, яку можна знайти і в Старому й Новому Заповітах. Традиційно розтлумачують образ вівці як образ віруючого. У Біблії вівця комбінується з образом Пастиря, що тлумачиться як Бог, а М. Хомичевський вдається до іншого номена – Владаря, творчо інтегруючи образність Старого і Нового Заповітів. Усе ж таки, якщо дотримуватися думки, що образи вівці та Владаря є євангельськими, то відшукуємо у євангелії від Матвія (18:12-14) та від Луки (15:3-7) притчу Ісуса Христа про заблукавшу овечку. Вона має алегоричне прочитання про 99 праведників, від стада якого відбилася одна вівця (образ грішника). І вчення Ісуса в тому, що завдання пастиря – це турбота не про віруючих праведних, а про душу грішника.

У поезія «Імману-ель» також ремінісценція на сюжет про народження Ісуса Христа, котрий представлений у всіх євангеліях:

Царі по зорях не шукають путь
і пастухи не слухають в пустині
Як вість про Бога янголи несуть
є вічним те, що там вночі відкрилось.
Його здолати часові не дано
І слово знов в душі родилось.
Народжене під яслами давно» [4, с. 25].

Ці рядки є відлунням євангельського канонічного тексту про благовість, прихід трьох царів з дарами та народження Ісуса Христа. Для М. Хомичевського народження Ісуса – не просто визначна подія, а сакральність історичної події в вічному коловороті життя. І недаремно поет акцентує на слові «вічність», що є для його розуміння – Бог, який дарує людям свою святість: «Безсиле зло, ми вічні, з нами Бог» [4, с. 25].

Крім євангельських сюжетів, М. Хомичевський звертався й до сюжетів Старого Заповіту. У вірші «Немов Ізраїль крізь Червоне море..» [4, с. 24] міститься низка ремінісценцій. Перша ремінісценція «немов Ізраїль крізь Червоне море» частково представлений сюжет з книги Вихід (14:21) про загибель єгиптян у морі: «І простяг Мойсей руку свою на море – і Господь гнав море сильним східним вітром цілу ніч, і зробив море суходолом – і розтупилася вода». Друга ремінісценція – звернення до сюжету про Гомору та Содом:

Там Авраам про милість до Гомори,
Мандрівців трьох проводячи, пита[4, с. 24].

З Біблії, з книги Буття (18: 23) дізнаємося, що напередодні руйнування міст Аврааму явився Господь у вигляді трьох чоловіків у діброві Мамре, аби повідомити йому про руйнування міст Содому та Гоморри за людські гріхи. Третя ремінісценція – «Там Мойсей у день п'ятдесятий / Записує синайський заповіт..» [4, с. 24] сюжет М. Хомичевський запозичує зі Старого Заповіту, книга Вихід (19:20) як Мойсей зійшов на гору Синай і записав десять заповідей Божих. Така градація ремінісценцій у вірші зі Старого Заповіту має своє смислове навантаження й єдиний сакральний зміст – показ явлення Бога людям і демонстрація їм своєї сили та всемогутності на світом людей і світом природи.

Висновки. Літературна трансформація біблійного канонічного тексту представлена у творчому доробку М. Хомичевського. Обробка окремих сюжетів та образів, запозичених зі Святого Письма поетом, надає виразно високохудожності й самобутності його літературним пошукам. Основними різновидами трансформації біблійних сюжетів у духовній поезії М. Хомичевського є ремінісценція та алюзія. Найпоширенішими формами запозичень із Біблії були використання сюжетів, образів, символів, алегорій.

Література

1. Біблія, або Книги Святого Письма Старого і Нового Завіту / Пер. Івана Огієнка. – К. : Українське біблійне товариство, 2005.
2. Жадань і задумів неспокій: Спогади про Бориса Тена: Вірші, переклади, статті, листи, спогади / Упоряд. А. Ф. Журавський, Є. В. Ленець. – К. : Рад. Письменник, 1988. – 551 с.
3. Зленко Г. Малоznаний Борис Тен / Г. Зленко // Київська старовина, – Київ, 1993, с. 120-122.
4. Тен Борис. Таємна сповідь / Борис Тен. – Житомир, 1997. – 68 с.

References (Translated & Transliterated)

1. Bibliia, abo Knyhy Sviatoho Pysma Staroho i Novoho Zavitu/Per. Ivana Ohiiienka. – K. : Ukrainske bibliine tovarystvo, 2005.
2. Zhadan i zadumiv nespokii: Spohady pro Borysa Tena: Virshi, pereklady, statti, lysty, spohady / Uporiad. A. F. Zhuravskiy, Ye. V. Lenets. – K. : Rad. Pysmennyk, 1988. – 551 s.
3. Zlenko H. Maloznanyi Borys Ten / H. Zlenko // Kyivska starovyna, – Kyiv, 1993, s. 120-122.
4. Ten Borys. Taiemna spovid / Borys Ten. – Zhytomyr, 1997. – 68 s.

Saveno Oksana

Bible Reception in the collection of poetry «Mystery Confession» by M. Khomichevsky

In the article on the example of some poetry from the collection "Mysterious Confession" by M. Khomichevsky the artistic understanding of the poet of the canonical text of the Bible is revealed. The author resorts to biblical allusions and reminiscences, transforming biblical subjects into poetic images and motifs inherent in his early creative manner. It is revealed that Khomichevsky most often referred to the story of the Resurrection of Christ, which reveals the tragic ending of Jesus' life and his resurrection for eternal life.

The so-called spiritual lyric of M. Khomichevsky is still little researched in Ukrainian literary studies. The first of the scholars who discovered his poems on religious topics was Grigory Zlenko, who published an article "Little-known Boris Ten" in the magazine "Kievskaya antiquity" in issue 4 in 1993. This article actually provided information about M. Khomichevsky's still unknown poetry, which was published in the journal Church and Life and signed by the pseudonym A. Lensky. G. Zlenko, on the basis of textual analysis, concludes that under the pseudonym A. Alensky hides himself M. Khomichevsky. The opinion of the scientist was supported by A. Zhiviyuk (article "Boris Ten, which we do not know") and V. Eremeyev (article "Unexpected Boris Ten").

It is well known that M. Khomichevsky could have authored spiritual lyrics. After all, biographical data on the life of the poet is known that he was a person of deep faith. He was born into a priest's family, knew the word of God perfectly. When he grew up he chose his father's profession, he entered the Clevan Theological College and later the Volyn Theological Seminary. He was ordained a priest, first rector of the St. Sophia Cathedral in Kiev, and in 1928 became rector of the Church of Peter and Paul in Kiev. Precisely in the rank of the abbot of the spiritual monastery, M. Khomichevsky publishes spiritual verses in the Orthodox magazine "Church and Life", and an employee of which he was.

G. Zlenko, having studied the archive of the Regional State Scientific Library of the Ukrainian Autocephalous Church of the 1920s, discovered in the journal "Church and Life" (1927 - 1928) a number of materials signed by Archpriest M. Khomichevsky - "The History of the Epiphany in the so-called ' Ancient Catholicism and Orthodoxy, etc. Among the publications in the journal revealed a number of his poetry, namely: "In the distance ...", "Ouch, on the way of the crosses", "Easter", "Already the lanes of the runes became green ... ", "Imman-el ", " No supplications .. ", etc. In the 90s of the XX century. a collection of previously unpublished works called "The Secret Confession" was published, which included poetry spiritual and organized into the "Liturgy" cycle.

In Soviet and contemporary literary studies there is no scientific intelligence in which the interpretation of the lyrics of M. Khomichevsky on religious topics. Actually, this is one of the first attempts to understand the artistic specificity of the poetry, the source of which was the Bible.

Conclusions .The literary transformation of the biblical canonical text is represented in M. Khomichevsky's creative work. The treatment of individual plots and images borrowed from the Holy Scriptures by the poet makes his literary searches highly artistic and distinctive. The main varieties of transformation of biblical subjects in the spiritual poetry of M. Khomichevsky are reminiscence and allusion. The most common forms of borrowing from the Bible were the use of plots, images, symbols, allegories.

Keywords: Bible, literary transformation, allusion, reminiscence, symbol.